

Priloga: Rzd-01-19-00019-01

Datum: 19.12.2019

opis enote nesnovne kulturne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00073**

Ime enote: **Izdelovanje panjev in čebelnjakov**

Sinonimi imena enote:

2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **gospodarska znanja in veščine**

Podzvrsti:

kmetijstvo, znanja o živalskem svetu, znanja o prostoru, rokodelska in obrtniška znanja

Tipološka gesla:

gradnja čebelnjakov, izdelava panjev, tesarjenje, izdelava pletarskih predmetov, čebelarstvo

Kratek opis:

Čebelnjaki so gospodarske stavbe, namenjene panjem za čebelje družine in čebelarjevemu delu. So značilnost slovenske kulturne krajine. Za njihovo izdelovanje je potrebno tehnično, estetsko, gospodarsko in obrtniško znanje.

Opis:

Čebelnjaki (imenovani tudi 'uljnjak', 'čebelnik', 'čmrljak') so gospodarske stavbe, namenjene panjem za čebelje družine in čebelarjevemu delu. Vanje so na odprti sprednji strani nameščeni leseni panji, katerih čelnice so pogosto poslikane ali pobarvane. Čebelar panje upravlja z zadnje strani. Za izdelovanje čebelnjakov in panjev je potrebno tehnično, estetsko, gospodarsko in obrtniško znanje. Izdelujejo jih čebelarji sami ali obrtniki, največkrat mizarji in tesarji. Pojavljajo se na območjih, na katerih je v navadi čebelarjenje s skladanjem panjev, in so ena od vidnih značilnosti slovenske kulturne krajine. V Sloveniji je registriranih skoraj 14.000 čebelnjakov.

Od 14. stoletja so čebelarili v panjih iz desk (t. i. ljudski, gorenjski ali kmečki panji, od sredine 19. stoletja dalje kranjiči), do 18. stoletja pa so uporabljali tudi korita, klade, polklade in truge iz drevesnih debel. V njih so bile čebele izpostavljene vremenskim vplivom, zato so jih od konca 17. stoletja začeli postavljati v čebelnjake, ki je tehnično dovršena, ekonomična, uporabna ter okolju, čebelam in človeku prilagojena oblika. Arhitekturne posebnosti slovenskega čebelnjaka so lesena ali kamnita konstrukcija iz lokalnih materialov v obliki kocke ali kvadra, običajno krita z nesimetrično dvokapno streho. Zadnji del strehe je položnejši in daljši, sprednji (napušč) pa krajši, višji in strmejši. Ta varuje čebele pred vremenskimi vplivi, opažni lok pod njim pa usmerja čebele k panjem. Spodnja stranica panja je daljša in služi kot vzletna deščica. Pod spodnjo vrsto panjev je naletna deska. Oblika čebelnjaka izhaja iz opazovanja čebel in prostora, iz izkušenj starejših rodov in novih dognanj.

Pomembna je tudi lokacija čebelnjaka. Najboljša postavitev je v smeri JV, na mestu, ki daje čebelam čim daljši čas leta pašo in uspešen vzlet, čebelarju pa nemoten dostop. Ponekod stoji ob čebelnjaku ali je nanj pritrjen figuralni panj, ki

predstavlja čuvaja čebel (npr. vojak, medved, pes). Mnogi čebelarji se ukvarjajo s prevažanjem čebel na pašo, zato imajo tudi prevozne čebelnjake natovornjakih in prikolicah.

Kranjiče (velikosti približno 30 x 16 x 75 cm) so zlagali v skladovnice in med seboj povezovali. V njih so čebele prosto gradile satje. Izdelovali so jih tesarji ali čebelarji sami, čelne stranice so od 18. stoletja dalje poslikavali. Posebno so bili priljubljeni v času čebelarjenja na roje in trgovine s čebelami v 19. stoletju, saj so bili zelo primerni za prevažanje. V Beli krajini, ponekod na Štajerskem in v Prekmurju so uporabljali čebelje koše z nepremičnim satjem, pletene iz slame in šibja, tudi premazane z mešanico ilovice in kravjaka ter pokrite s slamnato streho. Postavljali so jih na prosto, pod napušče, redkeje v čebelnjake.

Po letu 1910 se je uveljavil Alberti-Žnideršičev panj ('AŽ-panj' ali 'žnideršič') velikosti 41 x 26 cm s premičnim satjem, ki ga je po vzoru nemškega učitelja Albertija razvil Anton Žnideršič. Oblika in funkcionalnost tega panja, ki ga uporablja več kot 90 % slovenskih čebelarjev, odgovarjata tako zahtevam po zlaganju panjev v čebelnjake kot prevažanju na paše. Panj je z matično rešetko razdeljen na plodišče in medišče. Osnovni tip ima 10 satov (desetsatar), lahko pa jih ima tudi več ali manj. Uveljavlja se tudi po svetu, saj z njim z lahkoto čebelarijo tudi starejši čebelarji, otroci in gibalno ovirane osebe.

Za panji je v čebelnjaku prostor za delo s čebelami in čebelarjevo orodje, tudi počitek ali druženje. Mnogi čebelarji čebelnjake preurejajo v apiterapevtske komore.

Prvo zanesljivo pričevanje o rabi čebelnjaka je na Valvasorjevi upodobitvi graščine pri Igu v Slavi Vojvodine Kranjske iz leta 1689, natančneje ga je v svojem delu Popolni nauk za vse čebelarje leta 1772 opisal in narisal Anton Janša.

Datacija:

14. stol., zadnja četrtina 17. stol., 1689 (omemba), tretja četrtina 18. stol., 1772, prva četrtina 20. stol., 1910

3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **BRDO PRI LUKOVICI (LUKOVICA)**

Opis lokacije:

Slovenija

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **476000** X: **113950**

4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

več nosilcev

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00073.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Anja Jerin, 2019

6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **drugi ukrepi ohranjanja nesnovne dediščine**

Opis usmeritev:

osnovne varstvene usmeritve za nesnovno dediščino

7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Muzeji radovljiške občine Radovljica**

Strokovna področja:

čebelarstvo, lesarstvo, arhitektura, etnologija

8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register nesnovne kulturne dediščine:

Poslikavanje panjskih končnic (EID 02-00065)

Čebelarstvo (EID 02-00066)

Pletarstvo (EID 02-00047)

Prevozno čebelarstvo (EID 02-00070)

Register nepremične kulturne dediščine:

Breznica - Janšev čebeljak (EŠD 5323)

Cogetinci - Hauzerjeva zbirka čebeljakov (EŠD 27928)

Hrušovje - Čebeljak na domačiji Hrušovje 13 (EŠD 26368)

Register premične kulturne dediščine:

Muzeji radovljiške občine Radovljica

Slovenski etnografski muzej

Tehniški muzej Slovenije

9. UTEMELJITEV VPISA

Čebeljnaki z vanje zloženimi AŽ-panji so posebnost slovenskega čebelarjenja in tudi edinstven element slovenske kulturne krajine. V nasprotju s svetovnim čebelarstvom, ki uporablja na prostem postavljene nakladne panje, več kot 90 % slovenskih čebelarjev uporablja skladovnični AŽ-panj, ki ga zlagajo v čebeljnake in ima za naš način čebelarjenja številne prednosti.

Čebeljnaki se po pokrajinah razlikujejo, vendar pa je zelo razširjen t. i. slovenski čebeljak, ki ima že nekaj stoletij značilno obliko. Izhaja iz osrednje Slovenije in ga je v svojem delu Popolni nauk za vse čebelarje leta 1772 opisal že Anton Janša.

Čebeljnaki so bili in ostajajo večinoma leseni, lahko pa so tudi zidani in različnih oblik. Registriranih je skoraj 14.000 čebeljakov, kar priča o množičnosti čebelarjenja in obenem o navezanosti na čebelarjenje v čebeljnakah. Veliko čebelarjev panje v njih pobarva, okraši ali poslika z različnimi motivi, tudi po izročilu iz panjskih končnic. Vedno več čebelarjev svoje čebeljnake preureja v apiterapevtske komore, v katerih je mogoče vdihavati zdravilen aromatičen zrak, ki veje iz panjev. Čebeljnaki tako niso le hišice, ki ščitijo čebele, postajajo tudi zatočišča, v katerih se človekov duh in telo dobro počutita. To odpira slovenskim čebelarjem nove možnosti za razvoj dejavnosti v prid širše skupnosti in v turistične namene.

10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitev: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

11. OPOMBE

12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **> 30 m**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **19.12.2019**

Št.: **Rzd-01-19-00019-03**

Razlog: **pobuda**

14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Razlog:

Št.:

16. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-19-00019-11-01

Datum: 19.12.2019

opis nosilca enote nesnovne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00073**

Ime enote: **Izdelovanje panjev in čebelnjakov**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **205**

Čebelarstva zveza Slovenije
Brdo pri Lukovici 8, 1225 Lukovica

[http://http://www.czs.si/](http://www.czs.si/)

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Leta 1898 je bilo ustanovljeno osrednje Slovensko čebelarstvo društvo za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko s sedežem v Ljubljani, ki je bilo predhodnik današnje Čebelarstva zveze Slovenije, krovne organizacije slovenskih čebelarjev in njenih društev. Glavno poslanstvo Čebelarstva zveze Slovenije je skrb za ohranjanje tradicije in nadaljnji kakovosten razvoj čebelarstva, ki je na Slovenskem pomembna gospodarska panoga z dolgo tradicijo. Znotraj zveze delujejo službe, ki podpirajo in skrbijo za vse pomembne čebelarstva dejavnosti, med drugim tudi s svetovanjem in z gradivi o izdelovanju panjev in čebelnjakov.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **BRDO PRI LUKOVICI (LUKOVICA)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **476105** X: **114115**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00205.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Franc Šivic, 2006

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **19.12.2019**

Številka: **Rzd-01-19-00019-03**

Razlog: **pobuda**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Številka:

Razlog:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Številka:

Razlog:

11. ZAZNAMKI